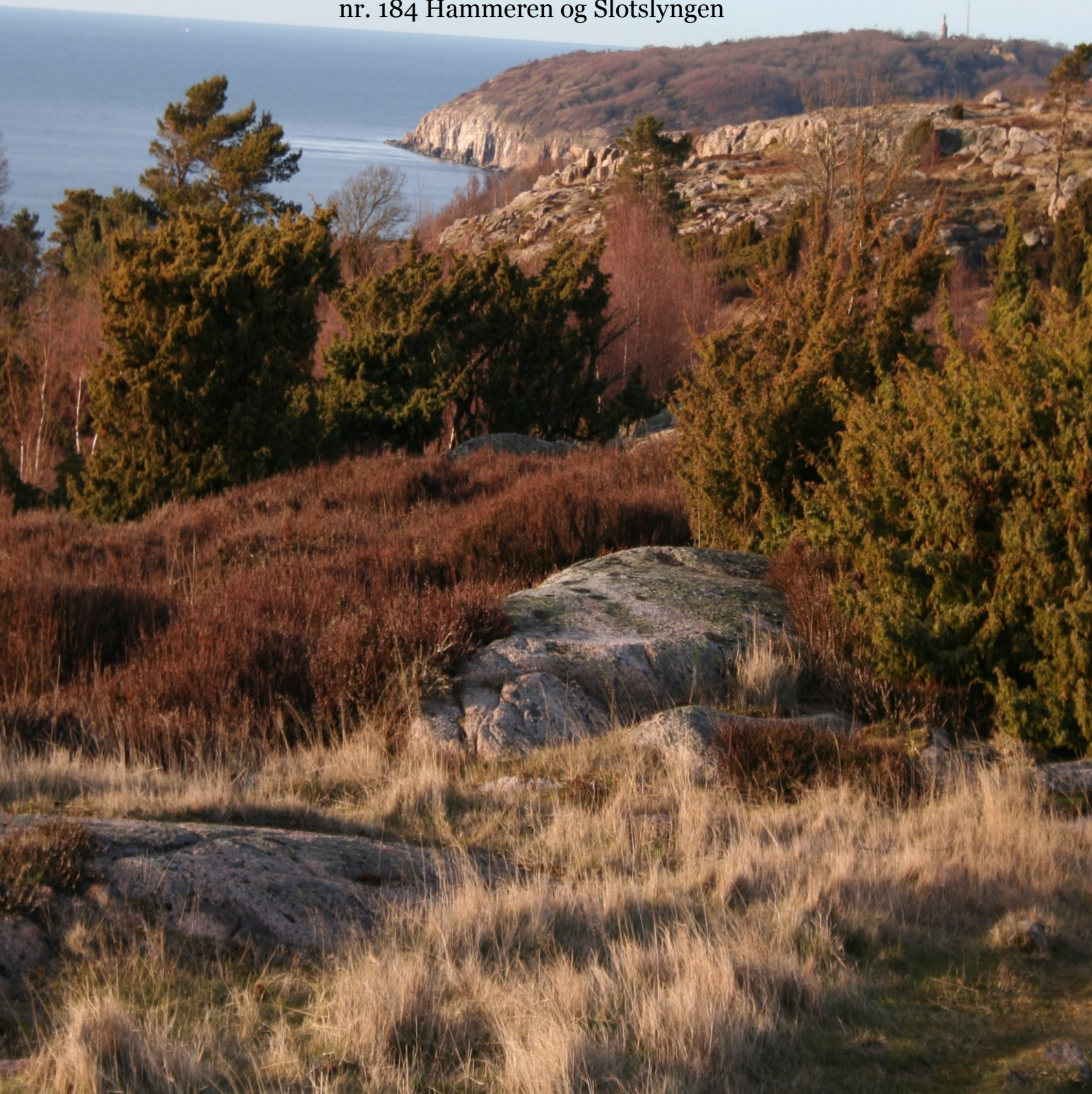

Natura 2000- plejeplan

for lysåbne naturtyper og arter
på Naturstyrelsens arealer
2. planperiode 2016-2021
i Natura 2000-område nr.
nr. 184 Hammeren og Slotslyngen

Titel:

Natura 2000-plejeplan for lysåbne naturtyper og arter på Naturstyrelsens arealer.
2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område nr. 184 Hammeren og Slotslyngen

Udgiver:

Naturstyrelsen
Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl
www.nst.dk

År:

2017

Foto:

Mads B. Lillelund

Kort:

Naturstyrelsen, på baggrund af kortmaterialer i henhold til tilladelse G18/1997 (Kort og Matrikelstyrelsen)

ISBN nr.

[xxxxx]

Må citeres med kildeangivelse.

1. Generelt

Der er 20. april 2016 offentliggjort Natura 2000-planer for 252 områder i Danmark.

Denne plejeplan følger op på Natura 2000-planen for område N. 184 Hammeren og Slotslyngen og vedrører Naturstyrelsens arealer på ca. 515 ha.

Figur 1: Oversigtskort over Natura 2000-områdets afgrænsning

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

I denne plejeplan er arealer og indsats opdelt på henholdsvis lysåbne naturtyper og arter knyttet til de lysåbne naturtyper. Bemærk, at Naturstyrelsens samlede arealforvaltning i området er omfattet af flere planbestemmelser og retningslinjer end dem, der findes i denne plan. For supplerende læsning herom henvises til driftsplanen og det tilhørende Natura 2000-plejebilag, som kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside www.nst.dk.

Naturstyrelsen har udarbejdet et resumé af plejeplanen, som indgår i en kommunal Natura 2000-handleplan. Dette resumé er vedlagt som bilag 1.

Plejeplanen gælder for perioden 2016 -2021 og skal således senest være gennemført med udgangen af år 2021. Plejeplanen vil forsat være gældende efter 2021 og efterfølgende alene blive ajourført, når der foretages ændringer i udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, ændringer i Natura 2000- eller driftsplanlægningen eller ændringer i øvrige forhold, der måtte give anledning til at ajourføre plejeplanen.

På baggrund af nærværende plejeplan udarbejdes et Natura 2000-plejebilag, der er et bilag til enhedens driftsplanlægning, hvor de specifikke plejetiltag vil være beskrevet på lokalitetsniveau, med bl.a. angivelse af naturtilstand, plejemål, plejetiltag, udløb og prioritering (tidsfølge).

Grundlag for prioriteringer og valg

Natura 2000-planen udgør grundlaget for plejeplanens prioriteringer og valg. I de tilfælde hvor der har været forudset en modstrid mellem hensynet til forskellige arter og/eller naturtyper på områdets udpegningsgrundlag, har Natura 2000-planen allerede foretaget denne prioritering.

Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA overvågningsprogram. Desuden afreporterer Danmark den nationale indsats vedrørende habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne til EU-kommissionen hvert 6. år. I 2016-18 foretager Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (SVANA) genkortlægning og tilstandsvurdering på alle arealer (lysåbne naturtyper og skovnaturtyper), og resultatet forventes at indgå i kommende basisanalyser for hvert enkelt Natura 2000-område i 2019.

Få adgang til MiljøGIS overvågningsdata fra basisanalysen her:

<http://miljoegis.mim.dk/cbkort?profile=natura2000planer2h2014>

2. Områdebeskrivelse

Natura 2000-området har et areal på ca. 549 ha. Størsteparten eller hvad der svarer til ca. 515 ha, forvaltes af Naturstyrelsen. Området strækker sig fra nordspidsen af Bornholm ned langs vestkysten mod Vang. Nordpå hæver Hammerknuden sig som en kæmpe granitknold højt over havets overflade. Betydelige dele af Natura 2000-området består af større og mindre fredede områder, der tilsammen udgør ca. 374 ha. De største fredninger i området omfatter mod nord hhv.

Hammerknuden, Hammersholm og Hammershus og mod syd Finnedal Klippeløkke. Desuden findes et antal mindre fredninger. Området er karakteriseret ved mosaikker af hede, overdrev, klipper og ene samt blandet egeskov og mindre arealer med bøgeskov, skovbevokset tørvemose og elle-askeskov. Langs med kysten findes små værdifulde strandenge og våde enge mellem klipperne. Området omkring Hammershus er omgivet af tørre overdrev, indlandsklipper, bøge- og blandet egeskov med små skovbevoksede tørvemoser. I den sydligste del af området findes Slotslyngen, som tidligere var en del af den bornholmske højlyng. I dag dække s området af hede, overdrev, enekrat og klipper.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Figur 2: Kort over Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-området.

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

Tabel a: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	naturtype	Total
1230	Kystklint/klippe	10,2
1330	Strandeng	0,7
2320	Revling-indlandsklit	3,7
4010	Våd hede	1,5
4030	Tør hede	48,9
5130	Enekrat	24,7
6210	Kalkoverdrev	4,6
6230	Surt overdrev	19,1
6410	Tidvis våd eng	3,0
7140	Hængesæk	0,1
7220	Kildevæld	0,3
7230	Rigkær	0,1
8220	Indlandsklippe	36,1
Hovedtotal		153,0

Desuden er der i udpegningsgrundlaget nævnt følgende arter, der forekommer, eller har potentiale til at kunne indfinde sig, i Naturstyrelsens dele af Natura 2000-området:

- Stor vandsalamander

Kystklippe på østsiden af Hammerknuden.

3. Status for gennemførelse og erfaringer fra 1. plejeplanperiode

I 1. planperiode har der været fokus på at hindre tilgroning af de lysåbne naturtyper på Hammerknuden, Hammerhusklippen og i Slotslyngen. Indsatsen har omfattet nye hegn på Hammerknuden og Slotslyngen, hvilket har givet mulighed for samgræsning med flere husdyrarter samt helårsgræsning. Græsningen er suppleret med manuel rydning af gyvel på de tørre arealer, birk på våde arealer samt rynket rose langs med kysten af Hammerknuden. Herudover er der foretaget afbrænding af en del af heden på Hammerknuden.

Der er etableret udvidelser af naturtyperne surt overdrev og våd eng. De nye områder kan dog endnu ikke karakteriseres som habitatatnaturtyper.

Der er foretaget rydning af skyggende bredopvækst på et kendt og flere potentielle levesteder for stor vandsalamander.

Naturstyrelsen har gennemført en evaluering i form af en statusopgørelse og overvejelser om hvilke erfaringer, der kan drages af første planperiode. Med baggrund i denne evaluering kan Naturstyrelsen konkludere, at de planlagte indsatser er gennemført i plejeperioden for Naturstyrelsens arealer og at disse indsatser har bidraget positivt til opfyldelse af Natura 2000-planens målsætninger.

Tabel b: Status for gennemførelse af plejeplanens mål for 1. planperiode 2009-2015.

Gennemførte indsatser (antal)	94	Gennemførte indsatser (areal)	86	95 %
Ikke-gennemførte indsatser (antal)	4	Ikke-gennemførte indsatser (areal)	4,3	5 %

Tabel c: Oversigt over konkrete indsatser der ikke er gennemført med begrundelse

Natur type	Naturtype navn	Plejemål	Plejetiltag	ha	Begrundelse for manglende gennemførelse
4010	Våd hede	Naturtype-bevarende pleje	Slåning Afbrending	1,36	Arealet har været for vådt til at slå eller brænde. Det er derimod plejet med nedskæring og fjernelse af birkeopvækst, som også vil være den fremadrettede pleje. Det vurderes, at plejemålet er opfyldt blot med andre tiltag end de angivne.
6230	Surt overdrev	Naturtype-bevarende pleje	Græsning	2,11	Der er sat forkert plejetiltag på i sin tid. Arealet er et intensivt slået publikumsareal som ved seneste kortlægning er vurderet ikke at være naturtype 6230.
7230	Rigkær	Naturtype bevarende pleje	Rydning af opvækst	0,12	Søbred ved stejl klippesø. Er ved senere kortlægning ikke kortlagt som naturtype 7230.
7220	Kildevæld	Naturtype-bevarende pleje	Rydning af opvækst	0,7	Ved besigtigelse har det vist sig, at der ikke er tale om naturtypen kildevæld, men overfladevand der løber i underjordiske klippesprækker, der fører vand ud mod kysten. Arealerne har været græsset og ryddet, der hvor der har været plejet af hensyn til omgivende naturtyper.

Generelle bemærkninger og konkrete erfaringer i forhold til 1. generations plejeplanlægning

Generelle bemærkninger

Der er gennemført plejetiltag som beskrevet i tabel b. Plejetiltagene er gennemført indenfor området som led i sikring af den sammenhængende lysåbne natur og sikring af levesteder for Stor Vandsalamander og plejemålene vurderes at være nået.

De lysåbne naturtyper og levesteder for Stor Vandsalamander, som planen omfatter, vurderes overordnet at have haft gavn af plejen, der således medvirker positivt i forhold til målet om at sikre

en gunstig bevaringsstatus.

I perioden er hegnene i Slotslyngen og på Hammerknuden blevet fornyet, hvilket har åbnet muligheder for helårsgræsning og samgræsning med flere forskellige husdyrarter.

Der har været foretaget mosaik afbrændinger af hede på Hammerknuden. Det tyder på, at hedelyngen spirer frem et par år efter afbrændingen. Udviklingen på de afbrændte arealer følges i næste planperiode.

Der har været udfordringer med bekæmpelse af den invasive art Rynket Rose samt problemarten Gyvel. Bekæmpelse af disse arter tager tid og vil derfor kræve indsatser der strækker sig over flere planperioder.

Der er lavet indsatser for forbedring af levesteder for Stor Vandsalamander.

Konkrete erfaringer

Hammerknuden

Hegnet er udvidet, således at hele Hammerknuden er omfattet af en stor hegning. Det nye hegn betyder, at der har været helårsgræsning og samgræsning med geder, får og kvæg de sidste siden 2014

Området indgår i en 30 årige rotationsbrænding af tør hede. Der har været afbrænding de år, hvor vind og vejr har gjort det muligt samt på udvalgte partier, hvor det er praktisk muligt at styre ilden. Derudover er der lagt vægt på, at afbrændte områder er blevet græsset i den følgende græsningssæson, for at begrænse opvæksten af græsser og starer på bekostning af lyng. Observationer tyder på, at hedelyngen spirer frem et par år efter afbrændingen. Udviklingen på de tidligere afbrændte arealer følges i næste planperiode.

Rynket rose findes spredt på kysten, hvor den nogle steder truer små værdifulde partier med strandeng og våd eng mellem kystklipperne. Arten er bekæmpet ved nedskæring med efterfølgende græsning. Det er konstateret at kvæg, får og geder græsser på de friske rosenskud. Fremadrettet arbejdes der med at finde en balance mellem manuel nedskæring og græsning, således at roserne holdes i bidhøjde og udpines ved gentagen nedbidning.

Birk er skåret ned og fjernet, hvor der er våd hede. Det vurderes, at dette skal foretages en til to gange indenfor plejeplansperioden, når der ligeledes græsses.

Gyvel er en problem art på de tørre arealer. Visse steder er det tydeligt at vegetationen er mere næringsrig end man skulle forvente, idet gyvel samler kvælstof op fra luften og dermed fremmer den vegetation, der ynder meget næring i jorden.

På et overdrevsareal er der bekæmpet Gyvel ved nedknusning med grenknuser. Det ser ud til, at der er sket en kraftig genvækst af Gyvel samt fremspiring af frø fra jordens frøpulje. Resultatet har været et større dække af Gyvel, idet den efterfølgende fåregræsning ikke har kunnet holde Gyvelen tilbage.

Et andet sted er der ryddet Gyvel med kratrydder. Det vurderes, at det er en mere velegnet metode til at begrænse arten, idet der ikke samtidig køres på arealerne, hvilket i realiteten skaber nye såbede og øget fremspiring af Gyvel.

Erfaringer fra andre steder i landet viser, at det bedste er at lade gyvelen blive senil og dø kombineret med græsning.

Hammersholm

Der har hidtil været helårsgræsning på arealerne omkring Hammersholm. Det har slidt en del på visse arealer. Derfor ændres plejen fremadrettet, således at udbindingsperioden går fra april til november.

I tilknytning til overdrevsarealer ved den sydvestlige ende af Langebjerg er der inddraget lavereliggende fugtigt landbrugsareal til ny våd eng ved hegning og græsning. Der vil gå en rum tid før eng-vegetationen indfinder sig. Græsning fortsættes i næste planperiode.

Hammershus

Naturstyrelsen har i den tidligere planperiode haft et 2 årigt projekt (Hammerhus Flora) i området med fokus på at få ryddet krat på skrænterne udenfor borgmuren bl.a. til gavn for indlandsklipperne og særligt for at gavne kalkoverdrevet på de tørre skrån timer. Det vurderes, at projektet har medført at naturtypen kalkoverdrev har øget sin udbredelse på sydvest siden af borgen.

Hegnene omkring Hammershus er fornyet, således at græsningen er sikret også i næste planperiode. Tidligere har der udelukkende været fåregræsset. I det sidste år af perioden er der også kommet kvæg på arealerne. Det er konstateret at arealet domineret af planter, der indikerer kalkoverdrev, er øget efter at krattet er fjernet og der efterfølgende har været græsset.

Slotslyngen

Der er etableret et nyt hegn og en hegnet korridor til Hammershus. Det nye hegn giver mulighed for helårsgræsning og samgræsning med kvæg, får og geder.

Området indgår i den 30 årige rotationsbrænding af tør hede. Der har ikke været foretaget afbrænding i den afsluttede planperiode, hvor afbrændingen har været koncentreret om Hammerknuden.

Mindre områder med hængesæk, våd hede og våd eng er plejet med hhv. rydning af ved og græsning.

Et område med Nordmannsgran mellem Vang og Finnedalshuset i den sydlige del af Slotslyngen er ryddet og hegnet med efterfølgende græsning med henblik på at etablering af surt overdrev. Der vil gå en rum tid før overdrevsvegetationen indfinder sig. Græsning fortsættes i næste planperiode.

Stor Vandsalamander

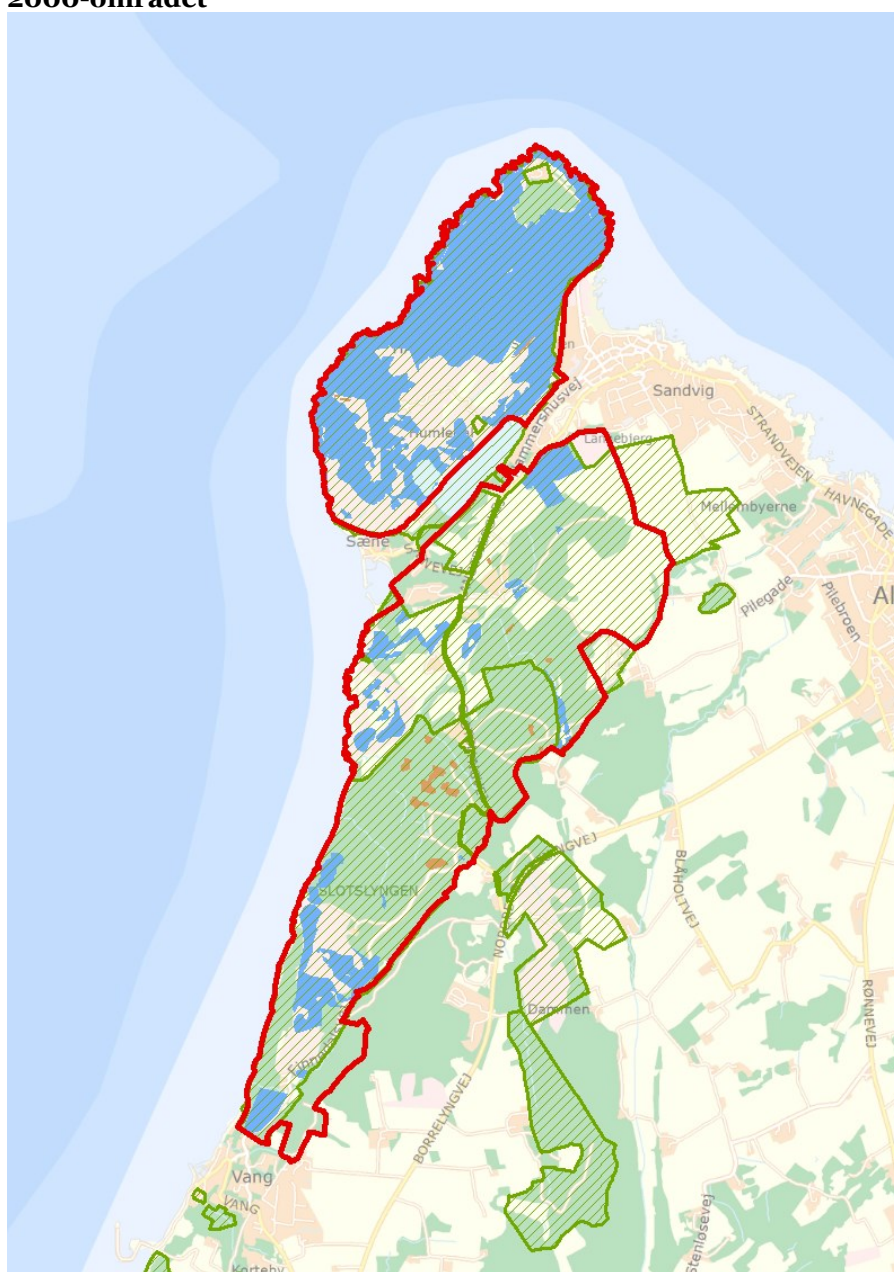
Plejetiltag for Stor Vandsalamander har været nedskæring af skyggende opvækst ved bredden af i alt 5 vandhuller, der er kortlagt som potentielle levesteder for Stor Vandsalamander. I søen ved Hammersholm er der observeret Stor Vandsalamander, hvorfor der er skåret opvækst ned ved bredden her samt omkring 2 vandhuller omkring Russersletten ca. 400m herfra. Derudover er der ifm. konvertering af landbrugsjord til våd eng skabt et vandhul syd for Langebjerg ca. 600 m fra den kendte ynglelokalitet. Herudover er Sortemyr t plejet specifikt af hensyn til arten.

I forbindelse med pleje af lysåben natur er der græsset ved det kendte ynglested Skyttedam og skåret ved ned på en hængesæk ved et vandhul ved Finnedalsvejen.

I Sortemyr er der for nyligt observeret Stor Kærguldsmed, som dog ikke er på udpegningsgrundlaget.

4. Mål og plejetiltag

Figur 3: Oversigt over lysåbne naturtyper og planlagte indsatser i Natura 2000-området

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal
- Lysåbne habitatnaturtyper med planlagt indsats
- Lysåbne habitatnaturtyper uden planlagt indsats

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på fastholdelse af den gode naturtilstand ved pleje og periodevis afbrænding.
- Naturstyrelsen er særlig opmærksom på naturtyperne våd hede, tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, rigkær og havgrotte, som har en væsentlig forekomst i området (jf. områdets målsætning) og er truede og/eller i tilbagegang.
- Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen surt overdrev med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.

Der er set bort fra sidstnævnte specifikke retningslinje. Et enkelt overdrevarsareal var noteret for over 10 % invasive arter. Ved besigtigelse kunne der ikke konstateres invasive arter. Ved fremsøgning af data i Miljøportalen viste det sig, at der er tale om en indtastningsfejl, hvor der er byttet om på dækningen af invasive arter og dækningen af vedplanter. Det vil sige, at der reelt ikke findes overdrevarsrealer med invasive arter indenfor området og der derfor ikke er en indsats der imødegår den omtalte specifikke målsætning.

I dette afsnit beskrives Naturstyrelsens *mål* for de ovenstående lysåbne naturtyper og arter i denne planperiode. Der kan være flere mål for et givent areal med en naturtype, og det samme kan være tilfældet for en art.

Desuden præsenteres de typer af *plejetiltag*, som Naturstyrelsen vil anvende på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer og bedste viden om naturpleje, der blandt andet omtales i det vejledende indsatskatalog for N2000-plejeplanlægning for lysåbne naturtyper, Skov- og Naturstyrelsens Naturplejestrategi (1999), Naturstyrelsens plejebog om 'Græsning og høslæt i naturplejen', Naturstyrelsens plejebogsserie for henholdsvis overdrev, ferske enge, søer, strandenge, hede, mose, små vandhuller samt Naturstyrelsens Naturportal.

På et areal kan der forekomme mere end én slags plejetiltag, ligesom der kan være fastlagt flere tiltag for en art.

Arealtallene i tabellerne udtrykker Naturstyrelsens vurdering af omfanget af de enkelte plejetiltag, der vil blive gennemført i plejeplanens periode. I Natura 2000-plejebilaget der ligger som bilag til driftsplanen fremgår Naturstyrelsens vurdering af plejebehovet for de løbende samt enkeltstående plejetiltag, herunder med en angivelse af lokaliteten, en prioritering af tidsfølgen på plejetiltagene, naturtilstanden og plejebehovet.

Plejemål og plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der vil på de lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område blive foretaget *løbende* pleje, med henblik på opretholdelse af naturtypen. Det sker i form af græsning på strandeng (0,5 ha), revling-indlandsklit (3,7 ha), våd hede (1,5 ha), tør hede (48,3 ha), enekrat (22ha), kalkoverdrev (4,6 ha), surt overdrev (14,5 ha), våd eng (3,0 ha) og indlandsklippe (34,1 ha).

Græsningen suppleres med rydning af vedplanter og bekæmpelse af invasive arter og problemarter, så de søges holdt ned i bidhøjde for dyrene. På den våde hede er problemarten birk, som skæres ned

og fjernes. På de tørre arealer med surt overdrev er problemarten gyvel, som ryddes med kratryder. Rynket rose ses en del steder langs kysten. Den bekæmpes fortsat ved nedskæring og græsning.

Endvidere indgår arealer med tør hede (26 ha) i en 30 årig rotationsafbrænding, således at mindre felter brændes af med års mellemrum.

På strandeng (0,2 ha) udenfor hegn ryddes der for opvækst og invasive arter.

Der sker rydning af opvækst på hængesæk (0,1 ha).

Mindre arealer med tør hede (0,6 ha) i mosaik med indlandsklipper (2,0 ha) vurderes ikke at have plejebehov for sikring af naturtypen.

I forrige planperiode blev der etableret arealer som skal udvikle sig mod hhv. våd eng (1,5 ha) og surt overdrev (3,2 ha). Disse arealer græsses fortsat.

Der vurderes ikke at være forekomst af kildevæld og rigkær, idet der har været tale om en fejlkortlægning, som der derfor ikke planlægges for.

Naturtypen havgrotter har en væsentlig forekomst i området. Havgrotter er ikke kortlagt og der vurderes ikke at være en umiddelbar trussel mod disse, hvorfor de ikke behandles yderligere i planen.

Tabel d: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	1230	Kystklint/klippe	Sikring af naturtypen	10,2
			Naturtypebevarende pleje	10,2
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen	0,7
			Naturtypebevarende pleje	0,2
	2320	Revling-indlandsklit	Sikring af naturtypen	3,7
			Naturtypebevarende pleje	3,7
	4010	Våd hede	Sikring af naturtypen	1,5
			Naturtypebevarende pleje	1,5
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen	48,9
			Naturtypebevarende pleje	48,3
	5130	Enekrat	Sikring af naturtypen	22,0
			Naturtypebevarende pleje	22,0
	6210	Kalkoverdrev	Sikring af naturtypen	4,6
			Naturtypebevarende pleje	4,6
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen	14,5
			Naturtypebevarende pleje	14,5
	6410	Tidvis våd eng	Sikring af naturtypen	3,0
			Naturtypebevarende pleje	3,0
	7140	Hængesæk	Sikring af naturtypen	0,1
			Naturtypebevarende pleje	0,1
	8220	Indlandsklippe	Sikring af naturtypen	36,1
			Naturtypebevarende pleje	34,1
Potentiel habitatnatur	9997	Ikke specificeret	Udvikling mod 6410 Tidvis våd eng	1,5
			Udvikling mod 6230 Surt overdrev	3,2

Tabel e: Planlagte løbende plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)				
Eksisterende habitat-natur	Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
1230	Kystklint/klippe	Græsning	Eksisterende	9,9
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	9,5
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	7,1
1330	Strandeng	Græsning	Eksisterende	0,6
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,2
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	0,2
2320	Revling-indlandsklit	Græsning	Eksisterende	3,7
4010	Våd hede	Græsning	Eksisterende	1,5
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	1,5
4030	Tør hede	Græsning	Eksisterende	48,0
			Nyt	0,4
		Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,5
		Afbrænding	Eksisterende	26,0
		Rydning af opvækst	Eksisterende	3,9
5130	Enekrat	Græsning	Eksisterende	22,0
6210	Kalkoverdrev	Græsning	Eksisterende	4,6
		Rydning af opvækst	Eksisterende	1,0
6230	Surt overdrev	Græsning	Eksisterende	14,4
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	6,9
		Rydning af opvækst	Eksisterende	0,1
		Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,2
6410	Tidvis våd eng	Græsning	Eksisterende	3,0
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,3
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	2,0

7140	Hængesæk	Rydning af opvækst	Eksisterende	0,1
8220	Indlandsklippe	Græsning	Eksisterende	33,5
		Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	18,6
		Rydning af opvækst	Eksisterende	2,3
		Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,6
9997	Potentiel naturtype	Græsning	Eksisterende	4,7

Plejemål og plejetiltag for arter

Som hovedregel vil arterne på udpegningsgrundlaget have gavn af plejetiltagene for naturtyperne i de områder som arten er eller potentielt kan blive tilknyttet. Disse plejetiltag fremgår af tabel dog e.

Såfremt stor vandsalamander yngler i områder, hvor vandhullerne bliver græsset ned til bredden, vil arten have gavn af græsningen af de lysåbne naturtyper.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Naturtyper og arter på sigt opnår en gunstig bevaringsstatus.
- For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til naturtilstandsklasse I eller II er målsætningen, at udviklingen i deres areal og tilstand er stabil eller i fremgang.
- For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V er målsætningen, at udviklingen i deres natur/skovtilstand er i fremgang, således at der på sigt opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- For naturtyper uden tilstandsvurderingssystem er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal stabiliseres eller øges.

Bilag

Bilag 1: Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N184 Hammeren og Slotslyngen

Natura 2000-området har et areal på ca. 549 ha. Størsteparten eller hvad der svarer til ca. 515 ha, forvaltes af Naturstyrelsen. Området strækker sig fra nordspidsen af Bornholm ned langs vestkysten mod Vang. Nordpå hæver Hammerknuden sig som en kæmpe granitknold højt over havets overflade. Betydelige dele af Natura 2000-området består af større og mindre fredede områder, der tilsammen udgør ca. 374 ha. De største fredninger i området omfatter mod nord hhv. Hammerknuden, Hammersholm og Hammershus og mod syd Finnedal Klippeløkke. Desuden findes et antal mindre fredninger. Området er karakteriseret ved mosaikker af hede, overdrev, klipper og ene samt blandet egeskov og mindre arealer med bøgeskov, skovbevokset tørvemose og elle-askeskov. Langs med kysten findes små værdifulde strandenge og våde enge mellem klipperne. Området omkring Hammershus er omgivet af tørre overdrev, indlandsklipper, bøge- og blandet egeskov med små skovbevoksede tørvemoser. I den sydligste del af området findes Slotslyngen, som tidligere var en del af den bornholmske højlyng. I dag dække s området af hede, overdrev, enekrat og klipper.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	naturtype	Total
1230	Kystklint/klippe	10,2
1330	Strandeng	0,7
2320	Revling-indlandsklit	3,7
4010	Våd hede	1,5
4030	Tør hede	48,9
5130	Enekrat	24,7
6210	Kalkoverdrev	4,6
6230	Surt overdrev	19,1
6410	Tidvis våd eng	3,0
7140	Hængesæk	0,1
7220	Kildevæld	0,3
7230	Rigkær	0,1
8220	Indlandsklippe	36,1
Hovedtotal		153,0

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på fastholdelse af den gode naturtilstand ved pleje og periodevis afbrænding.
- Naturstyrelsen er særlig opmærksom på naturtyperne våd hede, tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, rigkær og havgrotte, som har en væsentlig forekomst i området (jf. områdets målsætning) og er truede og/eller i tilbagegang.
- Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen surt overdrev med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.

Der er set bort fra sidstnævnte specifikke retningslinje. Et enkelt overdrevarsareal var noteret for over 10 % invasive arter. Ved besigtigelse kunne der ikke konstateres invasive arter. Ved fremsøgning af data i Miljøportalen viste det sig, at der er tale om en indtastningsfejl, hvor der er byttet om på dækningen af invasive arter og dækningen af vedplanter. Det vil sige, at der reelt ikke findes overdrevarsarealer med invasive arter indenfor området og der derfor ikke er en indsats der imødegår den omtalte specifikke målsætning.

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	1230	Kystklint/klippe	Sikring af naturtypen	10,2
			Naturtypebevarende pleje	10,2
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen	0,7
			Naturtypebevarende pleje	0,2
	2320	Revling-indlandsklit	Sikring af naturtypen	3,7
			Naturtypebevarende pleje	3,7
	4010	Våd hede	Sikring af naturtypen	1,5
			Naturtypebevarende pleje	1,5
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen	48,9
			Naturtypebevarende pleje	48,3
	5130	Enekrat	Sikring af naturtypen	22,0
			Naturtypebevarende pleje	22,0
	6210	Kalkoverdrev	Sikring af naturtypen	4,6
			Naturtypebevarende pleje	4,6
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen	14,5
			Naturtypebevarende pleje	14,5
	6410	Tidvis våd eng	Sikring af naturtypen	3,0
			Naturtypebevarende pleje	3,0

	7140	Hængesæk	Sikring af naturtypen	0,1
			Naturtypebevarende pleje	0,1
	8220	Indlandsklippe	Sikring af naturtypen	36,1
			Naturtypebevarende pleje	34,1
Potentiel habitatnatur	9997	Ikke specificeret	Udvikling mod 6410 Tidvis våd eng	1,5
			Udvikling mod 6230 Surt overdrev	3,2

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)

Eksisterende habitatnatur	Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
1230	Kystklint/klippe	Græsning	Eksisterende	9,9
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	9,5
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	7,1
1330	Strandeng	Græsning	Eksisterende	0,6
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,2
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	0,2
2320	Revling-indlandsklit	Græsning	Eksisterende	3,7
4010	Våd hede	Græsning	Eksisterende	1,5
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	1,5
4030	Tør hede	Græsning	Eksisterende	48,0
			Nyt	0,4
		Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,5
		Afbrænding	Eksisterende	26,0
		Rydning af opvækst	Eksisterende	3,9
5130	Enekrat	Græsning	Eksisterende	22,0
6210	Kalkoverdrev	Græsning	Eksisterende	4,6
		Rydning af opvækst	Eksisterende	1,0
6230	Surt overdrev	Græsning	Eksisterende	14,4
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	6,9
		Rydning af opvækst	Eksisterende	0,1

		Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,2
6410	Tidvis våd eng	Græsning	Eksisterende	3,0
		Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,3
		Bekæmpelse af andre problemarter	Eksisterende	2,0
7140	Hængesæk	Rydning af opvækst	Eksisterende	0,1
8220	Indlandsklippe	Græsning	Eksisterende	33,5
		Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	18,6
		Rydning af opvækst	Eksisterende	2,3
		Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,6
9997	Potentiel naturtype	Græsning	Eksisterende	4,7

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der er ikke planlagt enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper.

Tabel V: Planlagte udvidelser af naturtyper

Der er ingen planlagte udvidelser af naturtyper.

Tabel VI: Planlagte konverteringer af naturtyper

Der er ingen planlagte udvidelser af naturtyper.

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets lysåbne naturtyper vil samtidig tilgodese arten på udpegningsgrundlaget.

Tabel VII: Mål for arter

Der er ingen specifikke plejemål for arter i denne plan.

Tabel VIII: Planlagte artsplejetiltag for arter *udover* plejetiltagene for de lysåbne naturtyper

Der er ikke planlagt artsplejetiltag ud over tiltag for de lysåbne naturtyper.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Naturtyper og arter på sigt opnår en gunstig bevaringsstatus.
- For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til naturtilstandsklasse I eller II er målsætningen, at udviklingen i deres areal og tilstand er stabil eller i fremgang.
- For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V er målsætningen, at udviklingen i deres natur/skovtilstand er i fremgang, således at der på sigt opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- For naturtyper uden tilstandsvurderingssystem er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal stabiliseres eller øges.

**Miljø- og
Fødevareministeriet**
Naturstyrelsen

Gjøddingård
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.nst.dk